

ТЕХНІЧНИЙ ПРГРЕС ЯК ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Голосніченко І.П.

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Національний технічний університет України «КПІ»

Розкриваються питання зв'язку технічного прогресу з правовим регулюванням суспільних відносин в сучасних умовах розвитку Української держави. Особлива увага приділяється спеціалізації різних правових інститутів у зв'язку з виникненням суспільних відносин під впливом інноваційних процесів.

Раскрываются вопросы связи технического прогресса с правовым регулированием общественных отношений в современных условиях развития Украинского государства. Особенное внимание уделяется специализации различных правовых институтов в связи с возникновением общественных отношений под влиянием инновационных процессов.

The article reveals the question of the technical progress relationship with the legal regulation of public relations in the present conditions of the Ukrainian state. The particular attention is paid to the specialization of different legal institutions in relation with the appearance of public relations under the influence of the innovation processes.

Ключові слова: технічний прогрес, спеціалізація правових інститутів, спеціалізовані суди, патентний суд, адміністративний суд.

Постановка проблеми. Технічний прогрес у всьому світі кардинальним чином вплинув на розвиток правових систем. Україна не може бути виключенням у світовому правовому просторі і має перебудувати галузі права для регулювання нових суспільних відносин, що виникають в результаті цих перетворень. В сучасний період необхідні дослідження як самих нових відносин, що виникають під впливом науково-технічного прогресу, так і можливостей їх регулювання з допомогою норм різних галузей права.

Огляд останніх досліджень. В основному дослідження вітчизняних авторів торкалися патентного права та інформаційного права серед вчених, які досліджували проблеми патентного та інформаційного права, можна назвати О.В.Дзеру О.А.Підпригору, Л.І.Роботягову, К.І. Белякова, В.С.Цимбалюка та інших. Суспільство потребує досліджень народжених технічним прогресом відносин, які мають регулюватися нормами й інших галузей права.

Мета и завдання дослідження. Метою статті є окреслення суспільних відносин, що виникають під впливом науково-технічного прогресу, а також визначення галузей права, нормами котрими вони мають регулюватися, та показ спеціалізованих юрисдикцій, в межах яких вони мають охоронятися.

Основний матеріал дослідження. Правове регулювання суспільних відносин в сучасних умовах розвитку Української держави корінним чином має змінюватися під впливом потреб нашого суспільства. Особливу роль тут відіграє перебудова нашої економіки, технологічне переозброєння промисловості, яка має розвиватися на основі новітніх технологій, впровадження у виробництво досягнень науки і техніки.

Яка роль спеціалізації правознавства в підтримці цього нового напрямку перебудови економіки? Перебудова економіки на основі технічного переозброєння викликає новий напрям юридичного наукового супроводження процесів оновлення промисловості і має стати у пригоді нашим господарюючим суб'єктам.

Як свідчать міжнародні оцінки, на сьогодні рівень захисту прав на інтелектуальну власність в Україні є низьким. Позиції держави у рейтингу Глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму за показником «Захист інтелектуальної власності» є одними з найнижчих; у 2009/2010 рр. – 108 місце (зі 133), у 2010/2011 рр. – 113 місце (зі 139), у 2011/2012 рр. – 117 місце (зі 142) [1].

Нині якраз потрібен новий юрист, який буде компетентним у питаннях юридичного супроводження створення новітніх виробництв, вирішення конфліктних питань з бізнес партнерами і конкурентами, патентуванні технічних винаходів тощо. Багато хто вважає, що підтримка нашого суб'єкта інтелектуальної власності то є завдання однієї галузі права – цивільного права. На наш погляд, це невірна позиція, адже й інші галузі права мають розвивати цей напрям перебудови правовідносин.

Так, підвищення рівня фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) у промисловості, збільшення фінансових видатків з усіх джерел на наукові та науково-технічні роботи підприємницького сектору, потребують нових підходів до

регулювання суспільних відносин нормами фінансового права. В справі підтримки вітчизняного виробника об'єктів інтелектуальної власності певна роль відводиться інформаційному та адміністративному праву.

Центральне місце серед інших галузей права у справі захисту інтелектуальної власності належить цивільному праву. Як відомо, згідно ст. 462 Цивільного кодексу України [2], а також відповідних статей актів законодавства інших держав і міжнародних правових актів набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок засвідчується патентом. За даними ретроспективних досліджень Національної фундації науки США, саме науковим персоналом підприємницького сектору створюється та патентується найбільша кількість науково-технічних рішень та найвищим є ступінь використання науково-технічних розробок. Останнім часом дослідниками підприємницького сектору подавалась найбільша кількість заявок для отримання патентів на інтелектуальні продукти: 80,5 % від загальної кількості поданих заявок; частка підприємницького сектору у загальній кількості отриманих патентів складала 77,5%. Рівень успішності комерціалізації патентів у підприємницькому секторі становив 58,1 % та перевищив рівень вузівського, державного секторів та позасекторальних дослідників (42,5 %, 13 % та 48 % відповідно), що свідчить про високий потенціал використання та найбільшу комерційну цінність створюваних інтелектуальних продуктів. Висока патентна активність та успішність комерціалізації науково-технічних розробок підприємницького сектору пояснюється тим, що створені на підприємствах або за їх ініціативи інтелектуальні продукти відповідають попиту та вимогам промисловості, а тому є найбільш затребуваними для використання у виробничих процесах. Рівень фінансування НДДКР у підприємницькому секторі України у 2006-2010 рр. за рахунок усіх джерел є низьким; з 2006 р. до 2010 р. він зазнав скорочення з 0,56 % до 0,47 % до ВВП. Водночас, розвинуті країни та країни, що розвиваються, приділяють фінансуванню розробок у підприємницькому секторі найвищу увагу. Так, у країнах рівень фінансування НДДКР у підприємницькому секторі до ВВП у 2005-2009 рр. в середньому становив 1,2 %. Зокрема, найвищі показники демонстрували Фінляндія (2,6 %), Швеція (2,6 %), Данія (1,8 %), Австрія (1,8 %), Німеччина (1,8 %). У США, Японії та Південній Кореї рівень фінансування НДДКР у підприємницькому секторі у 2005-2008 рр. в середньому становив 1,9 %, 2,6 % та 2,4 % відповідно[1].

За даними Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України держави, що підтримують лише соціокультурну та пізнавальну функцію своєї науки, зазвичай стають донорами інтелектуального потенціалу для інших країн. Попит на фахівців із таких спеціальностей, як біотехнологія, програмування, телекомунікації, теоретична фізика, постійно зростає в першу чергу у високорозвинених країнах світу, зокрема США, Німеччині, Франції, Японії. У результаті відбувається процес "відпливу умів" до країн з більш привабливими для науково-дослідної роботи фінансовими та соціальними умовами [1].

Аналіз науково-технічного та інноваційного розвитку багатьох країн світу свідчить, що за умов наукоємності ВВП на рівні 0,9 % наука стає витратною галуззю, а економічну віддачу від інвестування в науку можна отримати лише у разі перевищення цього критичного рівня. Для країн зі значною "тіньовою" економікою цей показник зростає [1]. В той же час, згідно ст. 34 Закону України від 13 грудня 1991 р. № 1077 - XII "Про наукову і науково-технічну діяльність" в Україні держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі 1,7 відсотка ВВП України. Але ж це показник для останнього десятиліття ХХ століття. На сьогодні держбюджетний внесок в науку має бути значно вищим, але він з 1991 р. ні разу не переглядався [3]. Отже виникає проблема вирахування нового показника витрат з ВВП на науку та внесення відповідних змін до законодавчих актів.

Законодавчого забезпечення потребує не тільки створення новітніх виробництв, а як зазначалось вище, ще й вирішення спорів між учасниками правовідносин, особливо права на об'єкти інтелектуальної власності і тут, на наш погляд, законодавцю потрібно підтримати ініціативу Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України, який висловив думку щодо забезпечення надійного та ефективного захисту прав на результати інтелектуальних продуктів, створених промисловим сектором та запропонував внести зміни до Закону України «Про судову систему і статус суддів» [4], до законів про охорону прав на об'єкти промислової власності та процесуального законодавства, передбачити створення патентних судів в Україні, визначити підвідомчість спорів таким судам та порядок їх вирішення. Спеціалізація судів дозволить більш кваліфіковано вирішувати судові спори, надійніше захищати права на об'єкти інтелектуальної власності.

Спеціалізація судової системи здійснюється на основі Конституції України, ст. 125 якої закріплює: «Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації». Ще в 2002 році в Законі України «Про судову систему» було

передбачено спеціалізувати судову систему за господарською та адміністративною юрисдикціями. Зараз вже виділені і функціонують суди кримінальної та цивільної юрисдикції. Відтак, в нашій державі функціонують спеціалізовані суди і серед них адміністративні суди. Потрібно зазначити, що адміністративні суди, поряд із судами інших юрисдикцій здійснюють правосуддя на основі спеціалізованого процесуального законодавства.

Адміністративні суди також можуть розглядати справи щодо захисту прав суб'єктів права інтелектуальної власності, адже згідно ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі КАС України) «Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ» [5]. Чи можуть виникнути адміністративно-процесуальні відносини між уповноваженим органом виконавчої влади, його посадовою особою і суб'єктом права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок тощо. На наш погляд, такі відносини можуть виникати у тих випадках, коли вказані органи або посадові особи не виконують своїх обов'язків щодо реалізації або захисту прав інтелектуальної власності. Але це має бути чіткіше визначено в законі в якості частини предмету адміністративної юрисдикції. Доречі, в процесуальному законодавстві нині існують проблеми розмежування предмета юрисдикцій за галузями процесуального права. Так само предметна підсудність в адміністративному судочинстві набуває першочергового значення, а її правила стають первинними по відношенню до правил територіальної підсудності адміністративних справ. Як правильно зазначає К.О.Тимошенко, аналіз практики діяльності системи адміністративних судів свідчить про те, що нерідко адміністративно-процесуальні норми, якими встановлюються правила предметної підсудності, є складними для правозастосування не лише для особи, що прагне захистити свої інтереси в суді, але й для самих суддів, які приймають до свого провадження адміністративні справи з порушенням правил предметної підсудності. Правила визначення предметної підсудності в адміністративному судочинстві складають розгалужену систему, якою передбачено як імперативне визначення предметної підсудності справ, так і альтернатива у виборі адміністративного суду; окрім загальних правил, сформульованих у ст. 17 КАС України, передбачено численні спеціальні правила визначення предметної підсудності окремих категорій адміністративних справ [6, с. 1-2].

Аналіз практики діяльності адміністративних судів свідчить про те, що судді нерідко стикаються з труднощами, пов'язаними із застосуванням понятійно-термінологічних новел, з термінами які не розроблені в українській адміністративно-правовій науці та потребують належного доктринального тлумачення. У першу чергу мова йде про понятійний апарат в галузі інформатизації. Часто норми КАС України, які визначають предмет юрисдикції адміністративних судів, не повною мірою розкривають специфіку публічно-правового спору та не містять чітких критеріїв розмежування судових юрисдикцій.

Наявні недоліки чинного КАС України, неточність його понятійно-категоріального апарату, неврахування в ньому термінології, яка народжена в процесі інновацій, та практики його застосування безпосередньо пов'язані із відсутністю узгоджених науково обґрунтованих підходів до визначення сутності публічно-правового спору як предмету юрисдикції адміністративних судів при оскарженні до них рішень органів влади, пов'язаних з створенням, користуванням або розпорядженням інтелектуальною власністю. Відповідно, така ситуація зумовлює необхідність поглиблення теоретичних засад розуміння публічно-правового спору і вироблення пропозицій щодо подальшого удосконалення КАС України та інших актів адміністративного і адміністративного процесуального законодавства.

Особливої уваги заслуговує питання регулювання суспільних відносин управлінського характеру за участю юридичних осіб як публічного так і приватного права. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб як здатність бути учасниками адміністративних правовідносин, брати участь у правовідносинах, що виникають у сфері державного управління, шляхом реалізації суб'єктивних прав і несення обов'язків достатньо не вивчена. Особливо це торкається адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб в адміністративно-деліктних відносинах. До цього часу в Кодексі України про адміністративні правопорушення не визначено суб'єктом правопорушення юридичну особу, але ж матеріальні правові відносини давно вже змінилися, юридичні особи функціонують на правах різних видів власності в тому числі приватної і колективної і вони повинні нести адміністративну відповідальність за вчинені правопорушення.

Підводячи підсумок висловленому можна зробити висновок, що нині правова наука має системно і концептуально підійти до вирішення проблем правового супроводження

інноваційної діяльності, причому це має здійснюватись не лише на базі дослідження проблем цивільного права, спеціалісти інших галузей права повинні спрямувати свої зусилля на оволодіння новим напрямом правової науки та забезпечити законодавця новітніми дослідженнями у цій сфері, а юридичну практику методологією застосування тих норм права, які з'являться в процесі оновлення законодавства.

Література

1. Собакевич О. Щодо розвитку науково-технічного потенціалу промислового сектору України". Аналітична записка / Собакевич О., Савенко В. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/677/>
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 грудня 1991 р. № 1077 - XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №№ 41-42. – Ст. 529.
5. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – №№ 35-36. – Ст. 446.
6. Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / Тимошенко К.О. – К., 2012. – 20 с.